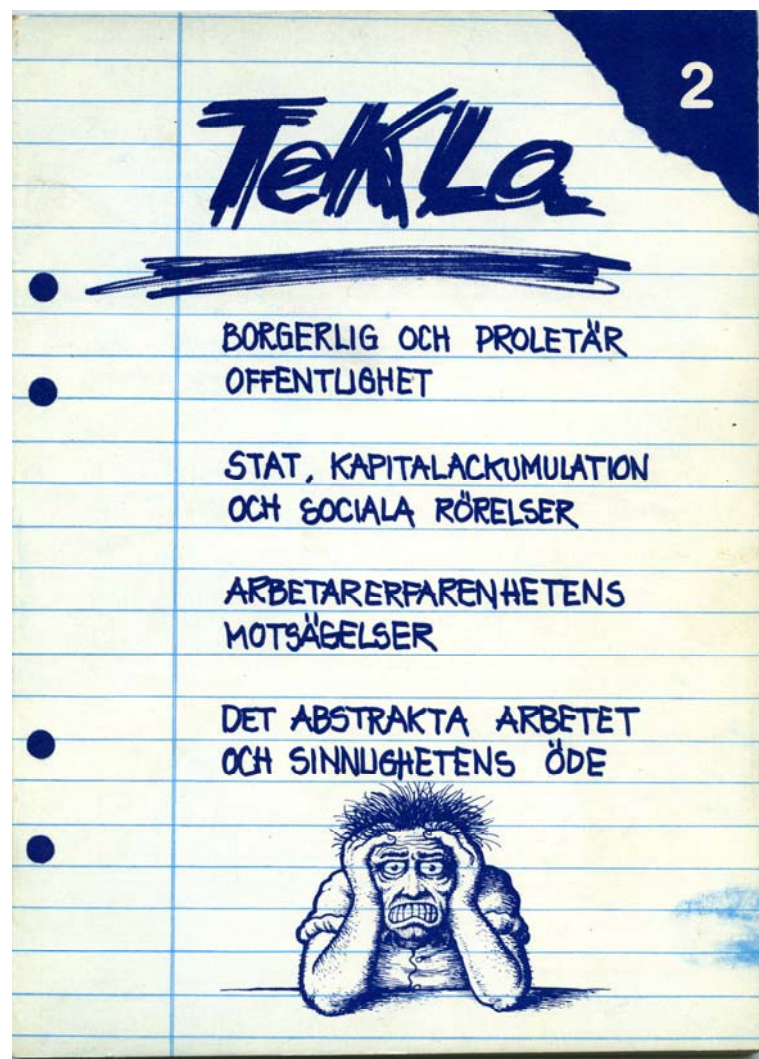

FAKSIMIL

Broady, Donald & Svante Weyler: "Borgerlig och proletär offentlighet. Kommentrar till Negt/Kluge", *Tekla*, vol. 1, nr 2 1977, pp 55-67.

KURASJE

Kurasje

Reichelt: Kapitalbegrebets logiske struktur hos Karl Marx.

Pris:20:75

Neusüss: Imperialismen og det kapitalistiske verdensmarked.

Pris:25:95

Läpple: Staten og de almene produktionsbetingelser.

Pris:12:65

Nielsen: Kvalifikationsstruktur og klassestruktur.

Pris:17:80

Pasukanis: Alen retslaere og marxisme.

Pris:12:95

Hansson: Kapitalakkumulation, arbejderklasse og socialpolitik.

Pris:10:35

Thing: Ideologier og litteratur.

Pris:12:65

Beställ från: Röda Bokförlaget
Box 7037
402 31 Göteborg

Bonnesen/Thøger: Den kapitalistiske stat og den funktioner.

Pris:16:35

Otten: Kapitaludviklig og kvalifikationsudvikling.

Pris:20:75

Mattick: Krise og arbejdsløshed.

Pris:11:80

Mattick: Kriser og kriseteori.

Pris:12:65

Inflation og krise - en antologi.

Pris:22:25

TIDSKRIFTEN KURASJE

Nr 7 Stat og kapital

Pris:7:40

Nr 8 Europæiske regionalproblemer.

Pris:7:40

Nr 9 Arbejdskooperation. Statsdiskussion.

Pris:11:10

Nr 10 Retsteori. Statsdiskussion.

Pris:11:10

Nr 11 Fagforening og reformisme. Kriseteori. Merværdi og profit. Statsteori.

Pris:11:80

Nr 12 Akkumulationsanalysen. Fagbevaegelse og klassebevaegelse.

Pris: 18:50

Nr 13 Kapitalens udviklingstendenser. Løndifferentiering. Den anden arbejderbevaegelse.

Pris:22:25

Nr 14 Indkomstpolitik. Krise. Stat og gennemsnitsprofitrate.

Pris:22:25

Nr 15/16 Kritik af kritikken af "kapitallogikken". Overgangen fra værdi til pris i "Das Kapital".

Pris: 22:25

Borgerlig och proletär offentlighet

Kommentarer till Negt/Kluge

av Donald Broady och Svante Weyler

Inledning

Oscar Negts och Alexander Kluges bok *Offentlighet och erfarenhet* liknar ingenting annat. (1) Att detta myller av hugskott och ofärdiga resonemang fungerat som ett av de allra mest inflytelserika bidragen i sjuttioåttalets marxistiska diskussioner beror inte på att N/K skulle ha levererat ett fixt och färdigt teoretiskt program. De linjerar inte upp den ideala proletära offentligheten. Tvärtom, deras arbete, liksom själva begreppet "proletär offentlighet", är användbart främst för *kritiken* av de alltför fixa och färdiga programmen - och i synnerhet för *kritiken* av gammalt Komintern-gods.

Därför borde N/K kunna göra nytta också inom den svenska vänstern, som ju utvecklats under starkt beroende av historiska förebilder. KFML/SKP är bara det mest extrema

1. Oscar Negt & Alexander Kluge: *Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*, Suhrkamp, Frankfurt/M, 1972. Norsk övers.: *Offentlighet og erfaring*, NSU:s skriftserie no 3, GMT, 1974 (2. uppl. med stickordsregister och nytt efterord 1976).

exemplet på vilka absurda turer o-självständigheten kan ända i. Regeln inom vänstern är annars att ståndpunkterna kalkulerats på Kominterns skilda faser. Längre var Lenin-citat favoritvapnen när den korrekta linjen skulle mejslas fram i skoningslös kamp mot alla avvikelser. Klassikerläsningen och marxistisk teori överhuvudtaget blev till legitimation för på förhand politiskt fastlagda positioner.

Detta att N/K trampar på ömma tår kan vara en förklaring till att deras bok betytt förhållandevis litet i Sverige. Vidare har hela den kritiska, marxistiska tradition de anknyter till, intill för ett eller ett på år sedan, varit föga känd inom den svenska vänstern. Det är en tradition i förlängningen av den sk västerländska marxismen (Lukács, Korsch, Frankfurt-skolan), i viss mån relaterad till den marxistiska politisk-ekonomiska teorins utveckling under det sista decenniet: N/K:s ambition är att begripa organisering och klassmedvetande i förhållande till det borgerliga samhällets totalitet. Det är en totali-

tet som inte är omedelbart synlig, den kanske viktigaste tesen i deras bok är att med kapitalismens utveckling splittras livssammanhangen sönder. För att citera Oscar Negt i en intervju i ett nummer av den danska tidningen Politisk Revy (nr 306, mars 1977):

"Detta är det helt centrala problemet, nämligen den borgerliga offentlighetens uppsplittring av informationerna, detta att delar av samhället systematiskt hålls isär från varandra. Detta är en väsentlig maktmekanism. Det är också alldeles riktigt, att en oppositionsrörelses uppgift består just i att bringa samman denna uppsplittrade värld. Det gäller att finna en organisationsform, vari dessa del-realiteter bringas samman."

Denna uppsplittring av livssammanhangen återfinns N/K också inom arbetarrörelsens organisationer. I Sverige har det ju upprepats till leda, att den organiserade vänstern tidigare försummat viktiga områden: personliga erfarenheter, sociala och känslomässiga behov, kultur, barn, kvinnofrågor, sexualitet osv. Nu har det dock blivit bättre, försäkrar samtliga organisationer. Men för att dessa områden inte ska inkorporeras i organisationernas verksamhet på ett utvärtes sätt, som utskottsverksamhet, behöver vi teoretiska redskap. Här finns åtskilligt att hämta i de nyare tyska marxistiska diskussionerna, diskussioner som ännu inte satt särskilt djupa spår inom den organiserade svenska vänstern, vilket har samband med att de flesta vänsterintellektuella i Sverige från 68 och framöver uppfattat den franska strukturalistiska Althusser-traditionen

som det enda verkliga alternativet till det gängse stalinistiska, legitimerande missbruket av marxismen. I tyska universitetsmiljöer läste man Marx och anknöt som sagt till den sk västerländska marxistiska strömningen, medan den till numerären jämförelsevis obetydliga svenska studentvänstern läste Lenin, Mao, Althusser. Särskilt Göran Therborns dödskallemärkning av Frankfurtskolan i Häftet för kritiska Studier 1969 bidrog, framför allt indirekt, till enoreflekterad aversion bland vänsterintellektuella gentemot tysk marxism och allt som luktade Frankfurttradition eller "historicism". För några år sen behövde man ju bara kunna franska, hörde vi nyligen en studentvänsterveteran sucka. Naturligt nog - han var ju tidigt ute - nådde Therborn i sin avhyvling av Frankfurterskolan inte längre fram i tiden än till den sene Habermas. Det trista i sammanhanget är, att det sena sextioalets och sjuttioalets levande och produktiva marxistiska vetenskap i Frankfurttraditionens förlängning, uppstått så att säga "efter Habermas". (Trots detta vidhåller Therborn sina ståndpunkter av år 1969 i efterskriften till förra årets utgåva av Frankfurtersskolekritiken. (2))

Ifall man är van vid Althusserinspirerad marxism, kan det vara svårt att rätt uppfatta N/K:s ambition att begripa det borgerliga samhället som totalitet. Ett karakteristiskt drag i analyser av Althusser-typ är att de, efter en pliktskyldig försäkran att "ekonomin bestämmer i sista instans", genast hamnar i isolerade politiska, ideologiska eller kunskapsteoretiska "diskurser". Den sortens uppsplittring är som sagt N/K

2. Arkiv studiehäften nr 2-3 1976.

svurna motståndare till.

För att illustrera vad som skiljer den tradition där N/K hör hemma från de tendenser som dominerat svenska vänstermiljöer, ska vi citera ytterligare ett par avsnitt ur Negt-intervjun i Politisk Revy nr 306:

En viktig skillnad rör "förhållandet mellan spontanitet och organisation". Den svenska vänstern, som kämpat hårt för att göra upp med det sena sextioalets spontanitet, har möjligen rivat ut barnet med badvattnet. Negts åsikt är att

"Det omedelbara /dvs spontaniteten/ idag har en annan betydelse för värderingen av långsiktiga strategier. /---/ Jag menar, att det idag inte längre är så fel att handla omedelbart."

Och Negt förtydligar:

"Tidigare var det klasslösa samhället en idé, de utarmade massorna har blott sett rikedom hos den andra klassen, medan "den objektiva möjligheten" idag har en annan karaktär, där massorna själva kan se rikedom och till dels realisera den. De ser organisationsmöjligheter, stadigt ökande produktivkrafter, storvaruhusens varuutbud, där ju egentligen allt nästan ligger framme för att tas. Detta förändrar även det omedelbara besittningstagandet. Tex har fabriksokupationerna inte bara symbolisk karaktär, utan därtill en socialisationsfunktion för arbetarna, i riktning mot omedelbart besittningstagande av det som finns."

Negt anknyter till den spontanitet som idag återfinns i arbetarkampen, kärnkraftsmotståndet, bo-

stadsområdesarbetet, och anser, att sådana rörelser bidrar mer till att politisera människor, än propagandan från partierna och partibyggarförbunden, vars centraliserade organisationsformer är föråldrade:

"Den organisationsform som tar tillvara centraliseringsfunktioner är historiskt betingad. Det leninistiska partiet hade en sådan centraliseringsfunktion, sammanfattningen av spontana initiativ i en bestämd tolkning av den historiska tendensen. Jag tror, att en sådan organisering av centraliseringen inte längre är möjlig idag, eftersom den står i motsättning till verklighetens differentiering. Det visar sig t ex att det tyska kommunistpartiet, DKP, nu går in i medborgarinitiativ, nu när dessa nått en viss framgång, efter att, då medborgarinitiativen började, ha avvisat dem som spontanitet. Enligt min mening är den gamla, leninistiska organisationsstrukturen en post festum-organisation, som tolkar initiativ i stället för att organisera dem."

Det är alltså inte centraliseringsfunktioner eller organisering i sig Negt sätter sig emot. Tvärt emot hävdar han, att de traditionella arbetarorganisationerna organiserar alltför snäva och oförmedlade sektorer av människors livssammanhang.

Detta hänger samman med frågan om hur klassmedvetande växer fram. De traditionella arbetarorganisationerna har, vilket N/K utvecklar i sin bok, betraktat klassmedvetandet (och politisk medvetenhet

överhuvud) som något i huvudsak kognitivt (som en insikt), och de har försummat driftsstrukturer, emotioner, handlingsberedskap. Därmed reduceras frågan om klassmedvetenhet till en propagandistisk angelägenhet, en fråga om att byta ut borgerliga och reformistiska föreställningar inne i arbetarnas huvuden mot revolutionära. Också inom den svenska partibyggarvästern har den här propagandistiska organisationsuppfattningen dominerat, varvid man antingen förutsatt att arbetarklassen redan i princip äger klassmedvetenhet, om än oförlöst, eller också har klassmedvetenheten uppfattats som något kadern ska yppa in i arbetarklassen.

För Negt och Kluge står uppgiften annorlunda: att undersöka och bidra till organiseringen av *uppkomstbetingelserna* för klassmedvetenhet, betingelser som de provisoriskt försöker ringa in med hjälp av begreppet "proletär offentlighet". Vi ska i det följande återge några av deras resonang om i tur och ordning borgerlig offentlighet, arbetarorganisering och proletär offentlighet.

Borgerlig offentlighet

En av huvudförutsättningarna för att arbetarklassen ska kunna ta makten och upphäva det kapitalistiska klasssamhället är uppkomsten av ett proletärt klassmedvetande. Detta innebär att klassen konstituerar sig som klass "för sig", dvs som handlande subjekt i klasskampen och upphäver den objektifierade roll som den tilldelats i det borgerliga samhället. Härom är de flesta revolutionärer ense. Men när det gäller frågan *hur* detta klassmedvetande uppstår, vilka möj-

ligheter det finns för denna process, och vilka betingelser som gäller/ska gälla, då är teorierna flera. I sin bok *Offentlighet och erfarenhet* gör Oscar Negt och Alexander Kluge ett försök till analys av betingelserna för uppkomsten av det proletära klassmedvetandet och de konsekvenser detta för med sig för bestämningen av revolutionära organisationers arbete. N/K:s framställning är en vidareutveckling och ett överskridande av Jürgen Habermas teori om den borgerliga offentligheten. (3)

Borgarklassen har inget "borgerligt klassmedvetande" av det skälet att den aldrig uppfattat sig eller agerat medvetet som klass. Men det borgerliga samhället håller sig med en borgerlig ideologi, dvs med en bild av de principer man anser ligger till grund för samhällets form, principer som föreställningen om allas frihet, jämlikhet eller rätt till privategendom. Dessa principer och föreställningar legitimerar den härskande klassens förtryck av arbetarklassen. Det proletära klassmedvetandet innebär att arbetarklassen genomskådar den borgerliga ideologin och blir medveten om dess funktion som legitimering av förtryck och utsugning. Men för att förstå hur det proletära klassmedvetandet uppstår måste man studera hur den borgerliga ideologin en gång uppstått i o m övergången till kapitalism. Utgångspunkten för ett sådant studium är, vilket N/K betonar mycket starkt, att det proletära klassmedvetandet liksom arbetarklassens organisering

3. Jürgen Habermas: Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft, Luchterhand Verlag, 1968. Norsk översättning: Borgerlig offentlighet, Fremad 1975.

ring och kamp i övrigt, inte är oavhängigt den borgerliga ideologin. Men låt oss alltså först skissera den process som leder till uppkomsten av den borgerliga ideologin.

Kapitalismen förutsätter en marknad, ett varuutbyte, som regleras i enlighet med värdelagen (dvs av den mängd arbete som finns materialiserat i de olika varorna). Men detta förutsätter i sin tur ett rättsligt erkännande av utbytet. Statsmaktens kontrollerande av denna rättsliga ordning ställer den till synes över de bytande parterna oberoende av om bytet sker i affären eller på fabriksgolvet. Den borgerliga staten kommer härigenom att tyckas stå ovanför klassmotsättningarna samtidigt som den utövar det borgerliga herraväldet, dvs befäster ut-

sugningen av arbetarklassen. Borgarklassens intressen, som på detta vis utgår ifrån ett erkännande av marknadens principer, kommer vid en viss historisk tidpunkt i allvarlig motsatsställning till feodala rättsförhållanden och till den absolutistiska statens godtycke. Borgarklassen utvecklar då en kritik av den tidigare statsmakten, en kritik som är offentlig. Här skapas den borgerliga offentligheten: principiellt likställda personer samlas till en kritisk allmänhet. I denna process uppstår ett av det klassiska borgerliga samhällets viktigaste karaktärsdrag: åtskillnaden mellan stat och samhälle. (4) Staten är den offentliga myndigheten. Att den är skild från samhället innebär att den inte är ett *omedelbart* redskap för den

	SAMHÄLLE	OFFENTLIGHET	STAT
Namn	Intimsfär	Kulturell offentlighet	Statsapparaten, som ska säkra (6)
Innehåll	"känslor", sexualitet, religion m.m.	föreningsaktivitet, konst, litteratur och religion	1. allmänna produktionsbetingelser,
Plats	hemmet	bibliotek, teater, kurslokal, idrottsplats och kyrka	2. allmänna rättsförhållanden,
Institution	familjen	föreningen	3. reproduktion av det nationella totalkapitalet
Namn	Samhällssfär	Politisk offentlighet	4. och reglera konflikten mellan lönearbete/kapital.
Innehåll	Privatekonomi = produktion samt köp och försäljning av varor	Politisk och samhällsekonomisk debatt och intresseartikulering	
Plats	Arbetsplats och butiker	Parlament	
Institution	Företaget	Partiet	

4. Jfr Altwater/Müller/Neusüss: Stat och kapital - om statsinterventionism och socialstat. Röda Bokförlaget 1976, s. 132f.

5. Schemat är i något modifierad form taget från Frands Mortensen: Massekommunikation og offentlighet i Tidskrift för litteraturvetenskap, nr 4, 1976.

6. Mer utvecklat i Altwater/Müller/Neusüss: a.a., s. 133ff.

härskande klassen som under feodalismen. Enligt borgerlig ideologi är ju också staten neutral. Men för att borgarklassen ändå ska kunna "använda" staten för att upprätthålla sitt klassherravälde behövs det en förmedlande instans mellan samhället och staten/statsapparaten. Denna förmedlande uppgift löses av den borgerliga offentligheten, i vilken borgarklassen utformar sina krav på staten. Dessa krav går, som vi vet, ut på att staten ska garantera borgarklassen klassherraväldet och kapitalismens fortbestånd och utveckling. Alltså: den borgerliga offentligheten existerar i området mellan stat och samhälle, och det är här den offentliga diskussionen förs.

(Se fig.)

I intimsfären kan borgaren lägga av sin mask som samhällsvara och uppfatta sig som människa rätt och slätt. I samhällssfären sker produktion och varubyte, men staten kan endast påverka de yttre ramarna för verksamheten. T ex gäller inte den svenska grundlagen om yttrandefrihet innanför fabriksgrindarna: "Enligt reglementet är det förbjudet / att dricka kaffe i grupp. / Det är förbjudet att sitta / ni måste stå upp.", heter det helt följdriktigt i en visa ur pjäsen om NJA.

Intimsfären motsvaras i det offentliga området av den kulturella offentligheten. Denna kan, tillspetsat uttryckt, ses som cirkulationsfär för de borgerliga erfarenheterna från intimsfären. (7) Det personliga görs offentligt men accepteras endast under

7. Ett exempel på kultur som cirkulation av erfarenheter från intimsfären är Ing-

förutsättning att alla erkänner varandras erfarenheter som allmänna erfarenheter (alltså: inte privata), analogt med de bytande parternas erkännande av varandras produkter i cirkulationssfären. Mot samhällssfären, slutligen, svarar den politiska offentligheten, med de politiska institutionerna, som t ex parlamentet och partierna.

Den borgerliga ideologin utgår ifrån tanken om ratio, förnuftet. Under feodalismen var det feodalherren som i kraft av sitt förbund med högre makter ("Konung av Guds nåde") proklamerade vad som för tillfället gällde för att vara förnuftigt. Detta kunde inte diskuteras, lika lite som man kunde diskutera och ha skilda uppfattningar om Guds existens. I det borgerliga samhället däremot ska detta förnuft utformas i den offentliga diskussionen. Denna bygger just på tanken om det borgerliga samhällets rationalitet och universalitet, som egentligen är uttryck för utbytets rationella och civiliserande princip. Arbetarklassens begynnande organisering och krav på att få delta i den offentliga diskussionen (i parlamentet, litteraturen osv) skulle senare visa att rationali-

mar Bergmans filmer: "Bergmans bild av mannen och kvinnan, av fadern och även av samhället har sina djupare rötter i den borgerliga auktoritära och patriarkaliska kärnfamiljen. Inte så att han själv medvetet bejakar det värdesystem som rymms inom denna struktur, utan snarare så att hela hans människo- och samhällsbild på olika sätt formats i relation till den, ofta i desperata försök att frigöra sig ur dess järngrepp." (Maria Bergom-Larsson: Ingmar Bergman och den borgerliga ideologin, PAN, 1976, s. 168)

teten och universaliteten endast omfattar borgarklassen. (8)

Den offentliga diskussionen riktade sig mot staten. De krav som utformades i diskussionen kan sammanfattas som i figuren ovan. Staten har alltså ett flertal övergripande uppgifter. Men gentemot intim- och samhällssfären, dvs det privata området, definieras statens uppgifter negativt: staten ska tillförsäkra medborgarna frihet från intrång i dessa sfärer, både av andra medborgare och av staten själv. Detta motiveras utifrån uppfattningen att dessa sfärer är opolitiska. I offentligheten är borgaren samhällsvara, där "umgås" han med staten, i familjen är han bara människa och vad han då har för sig har ingen med att skaffa.

Vi sa att borgarklassen inte har något klassmedvetande. Detta beror som vi visat på att borgarna inte träder fram i offentligheten som klass utan som en samling av principiellt lika och fria medborgare. Men den borgerliga offentligheten har ändå "bruksvärde" för borgarklassen, genom att där formuleras den borgerliga karaktärsmaskens krav på staten.

Den ovan skisserade bilden är en schematisering av den klassiska borgerliga offentligheten, dvs en bild som utgår från borgarklassens självförståelse, en idealkategori. Inget borgerligt samhälle under någon historisk period passar helt in i den här bilden, det är givet, men den är utgångspunkten för studiet av den borgerliga ideologins organisering och artikulering.

8. Se vidare Helge Höibraatens inledning till Habermas: Borgerlig offentlighet (norsk översättning).

Den borgerliga offentligheten har självfallet undergått genomgripande förändringar i takt med kapitalismens utveckling. Oerhört förenklat kan huvuddtendensen i dessa förändringar beskrivas som att den stränga åtskillnaden mellan stat och samhälle tenderar att upphöra. Staten kan inte längre klara sin uppgift utan att tränga in i samhällssfären, med t ex arbetstidslagar, arbetsmiljöföreskrifter och styrning av avtalsrörelser. (Därmed inte sagt att dessa intrång är riktade mot kapitalet, tvärtom är de ofta en förutsättning för just reproduktionen av det nationella totalkapitalet.) (9) Staten måste också ta på sig en allt större del av reproduktionen av arbetskraften och tar därför över en rad uppgifter inom socialisationen som tidigare löstes av och i familjen. (10) Familjen tenderar därför till att bli enbart en konsumtionsplats.

Arbetsorganisering och borgerlig offentlighet

Vid tiden för den borgerliga offentlighetens framväxt existerade ingen enhetlig arbetarklass. Om vi ser till Sverige, kan vi konstater-

9. "Det visar sig här också att statliga funktioner först alltid uppstår som statliga, om de inte blir - eller inte kan bli - genomförda av de enskilda kapitalen." Altwater/Müller/Neusüss: a. a. s. 139.

10. I en analys av den svenska socialdemokratins daghemsideologi har Otto Steiger visat hur utbyggnaden av daghemmen är ett resultat av den ekonomiska utvecklingen och inte en "produkt av ett visst pedagogiskt program". Steiger konkluderar: "barn är på daghem därför att familjen idag inte längre finns som socialisationsinstitution." (Otto Steiger: Till kritiken av den reformistiska modellen för samhällelig småbarnsuppfostran i Ord & Bild nr 1 1976).

ra att vid kapitalismens genombrottsskede kring 1850, och den samtidigt framväxande offentligheten med press och embryot till partiväsande, utgjordes största delen av underklassen av jordbruksarbetare. Industriarbetarna var en liten grupp, men samtidigt den politiskt mest avancerade. Under andra hälften av 1800-talet homogeniseras arbetarklassen, såväl geografiskt och kvalifikationsmässigt som organisatoriskt. (11)

När organiseringen i fackföreningar och arbetarpartier skjuter fart kring 1880, formuleras arbetarklassens krav på inträde i den borgerliga offentligheten och på tillgång till dess institutioner. Kravet på rösträtt innebar att arbetarna krävde att få delta i den offentliga diskussionen, och på samma sätt som borgarna ha rätt att formulera krav på staten. Men till skillnad från borgarklassen trädde arbetarklassen in i offentligheten som *klass*, med klassintressen; inte som en samling av principiellt likställda privatpersoner. Arbetarpartierna gjorde anspråk på att representera hela klassen, inte bara partiets medlemmar.

Vilken organisationsprincip följde arbetarklassens organisationer? Skilde sig dessa från de borgerliga politiska partierna? Grundläggande är att arbetarklassens organisering skedde på villkor som sattes av det borgerliga samhället, villkor som var riktade mot arbetarkampen. Den stränga åtskillnaden mellan stat och samhälle ledde till en splittring av arbetarklassens kamp i två delar.

Dels i en ekonomisk kamp, där organisationsformen blev fackföreningen, och dels i en politisk kamp inom den politiska offentligheten, parlamentet. Den kampen sköttes av partiet. (Man kan möjligen avskilja ett tredje frontavsnitt - kulturkampen - som tog upp det som föll utanför fackföreningens och partiets områden.) De socialdemokratiska partierna och flera kommunistpartier hävdar den här åtskillnaden som naturlig och nödvändig också idag - naturligtvis utan att analysera dess förutsättningar.

Låt oss nu gå litet närmare in på själva principen för organiseringen. N/K definierar den borgerliga prototypen för organisation som den *borgerliga idealföreningen*. I den arbetar inte medlemmarna själva, bara styrelsen. Föreningen organiserar bara ett *delintresse* hos medlemmarna, aldrig deras totala livssammanhang. Föreningen bildar en formell offentlighet som regleras av föreningsprogrammet. N/K konstaterar om arbetarklassens organisationsformer: "Arbetarpartierna, och särskilt socialdemokratin, följde i sin organisationsuppbyggnad och församlingsstrategi dessa föreningsrättsliga traditioner." (260) (12) Medlemsviljan kan bara fastställas genom stadgar och formella beslut. Mot denna organisationsform sätter N/K bilden av produktionsplatsen, "där arbetarna arbetar och styrelsen för det hela inte arbetar." (261)

Men upphäver då inte arbetarorganisationernas mål och program de villkor som den borgerliga offentligheten satt för deras verksamhet? Nej, inte reellt. Bara i

organisationernas självförståelse, dvs de tror att de kan frigöra sig från det borgerliga samhällets villkor genom att formellt *formulera* en sådan frigörelse. Grunden för organiseringen ifrågasätts inte; ett bevis för att det är så ser vi i att de socialdemokratiska partierna och flera traditionella kommunistpartier idag är precis likadant uppbyggda som under den tidiga kapitalismen.

Partier och fackföreningar följer alltså, vad gäller organisationsuppbygget, i stort principerna för den borgerliga idealföreningen, sådan som N/K definierat den. Men deras funktion och sätt att förhålla sig till den borgerliga offentligheten är något annorlunda. Vi har redan konstaterat att de, genom att hävda bestämda klassintressen, skiljer sig från de borgerliga partierna och organisationerna.

Något förenklat kan man säga att fackföreningen är det organisatoriska uttrycket för arbetarklassens reventyintressen (13), dess intresse av en "rättvis" lön, osv. Partiet å andra sidan formulerar dessa intressen eller mer avancerade arbetarintressen gentemot den borgerliga staten, men detta sker fortfarande som en parti- eller arbetaroffentlighet *inom* den borgerliga offentligheten, dvs hela tiden på den borgerliga offentlighetens villkor. Inom den borgerliga offentligheten förmår arbetarklassen inte organisera sina erfarenheter och sina omedelbara livssammanhang, utan bara de intressen som kan uttryckas i den borgerliga offentlighetens uppdelning i former. Den kan uttrycka intressen av bättre lön,

bättre arbets- och bostadsförhållanden, mer demokrati osv, men inte intressen som rör livssammanhangens totalitet (arbete/fritid, produktion/konsumtion). Den borgerliga offentligheten förmår inte (och syftar heller inte till att) organisera arbetarnas erfarenheter av en samhällelig totalitet, utan "värderar" bara deras uppsplittrade erfarenheter och deras rent tekniska erfarenheter.

Olika partier har vid skilda tillfällen delvis överskridit den borgerliga offentlighetens ramar, men som en traditionell parti-offentlighet har man ändå begränsats av de redan givna formerna. Man har organiserat arbetarklassen som ett "läger" som "belägrar" det kapitalistiska "lägret". Inom Kominterntraditionen drevs detta längst. Inom den parti-offentlighet som byggdes upp i varje land, och som följde Kominterns teser, rådde krav på fullständig enhetlighet, vars innehåll och utformning dessutom i hög grad bestämdes från centralt Kominternhåll. Parti-offentligheten blev därigenom ingen levande offentlighet; det demokratiska elementet i den demokratiska centralismen reducerades till en till intet förpliktande formel.

Genom att organisera arbetarklassen som ett läger i samhället begränsar man dess erfarenhetshorisont, dvs arbetarna undandras möjligheten att uppfatta totaliteten i det kapitalistiska samhället. Avskärmningen från den borgerliga offentligheten får, som vi ser det, två viktiga konsekvenser: (1) Arbetarklassen "lär" sig inte att förhålla sig till den borgerliga offentligheten. Det innebär att den får svårare att identifiera de element från den borger-

11. Gunnar Olofsson: Arbetarklass och underklass i Sverige 1870-1930, Zenit nr 45, 1976.

12. Sidhänvisningarna gäller den norska översättningen av N/K:s bok.

13. Reventy står för inkomst oberoende av dess källa.

liga offentligheten och från borgerlig ideologi som trängt in i dess egna organisationer. (2) Mot arbetarklassen fientliga krafter, som t ex fascismen, får obegränsade möjligheter att utnyttja den borgerliga offentlighetens olika institutioner, som parlamentet och pressen.

Proletär offentlighet

Den borgerliga offentligheten och dess olika institutioner är riktade mot arbetarklassen på så sätt att de till varje pris söker hindra arbetarna att ta tillvara och riktigt värdera de kollektiva erfarenheterna från produktionen. Förutsättningen för att arbetarklassen ska kunna konstituera sig som klass "för sig", dvs som handlande subjekt, är att det skapas möjligheter för framväxten av ett proletärt klassmedvetande. Detta måste växa fram ur arbetarklassens reella erfarenheter - det kan inte tillföras klassen utifrån, vare sig från något intellektuellt avantgarde eller från en revolutionär kaderorganisation. Den borgerliga offentligheten söker alltså förhindra uppkomsten av dessa möjligheter, och det sker genom att den borgerliga offentligheten reellt underordnas kapitalet. "Den reella subsumtionen av offentligheten under kapitalet betyder ... att kapitalet tendentiellt underordnar sig områden som hittills varit relativt fria från kapitalutnyttjande, att de här producerade bruksvärdena, informationerna och ideologierna nu direkt används till stabilisering av herravälde-systemet." (179) Denna process äger med nödvändighet rum i de senkapitalistiska länderna allteftersom klassmotsättningarna

skärps. Medvetandeindustrin, basen för den "imperialism inåt" som N/K talar om, är det främsta medlet för den reella subsumtionen av den borgerliga offentligheten. Den har till mål och syfte att blockera arbetarklassens erfarenhetshorisont, och att i stället befästa det borgerliga samhällets eviga sanningar om samhällets oföränderlighet och individens maktlöshet.

Mot medvetandeindustrin har det riktats kritik från vänster, men kritiken har sällan utgått från arbetarklassen utan ifrån grupper av intellektuella som stått relativt fria gentemot medvetandeindustrins krav på hegemonisering av arbetarklassens fria tid. N/K menar att kritiken därför ofta blir betydelselös, eller i vart fall resultatlös. Den enda form av effektiv kritik är vad de kallar motproduktion: "idé mot idé, produkt mot produkt, produktions-sammanhang mot produktions-sammanhang". (81) Mot den borgerliga offentlighetens ansträngningar att blockera möjligheterna till reella masserfarenheter ställer N/K en *proletär offentlighets* organiserande av arbetarklassens kollektiva erfarenheter.

Proletär offentlighet är på samma sätt som den klassiska borgerliga offentligheten en idealkategori och ska absolut inte förstås som någon ny beteckning på det klasslösa kommunistiska samhället. Den existerar endast som ansatser och som sådan kan den spåras i arbetarklassens historiska kamp för befrielse. Proletär offentlighet är dock *inte* detsamma som arbetar- eller partiöffentlighet. Som vi sett kan dessa fungera vid sidan av (som läger) eller rentav inom den borgerliga offentligheten (t ex de socialdemokratiska partier-

na). Den proletära offentligheten förutsätter den borgerligas bortdöende: "Proletär offentlighet utesluter borgerlig offentlighet i det att den upplöser dess element, delvis genom att förinta dem, delvis genom att assimilera dem." (33) Detsamma gäller självfallet också omvänt: "Koexistens är omöjlig." (33) Men däremot kan arbetaröffentligheten ses som en nödvändig förform till proletär offentlighet och N/K påpekar också vikten av revolutionära partiers och grupperns arbete, men betonar att det rör sig om en förutsättning, inte en ersättning för proletär offentlighet.

Nu är det viktigt att påpeka att N/K använder sig av begreppet proletär offentlighet för att kritiskt analysera arbetarrörelsen och dess historiska traditioner. Det kan lätt leda till ett idealistiskt synsätt om man låter begreppet användas som historiskt korrektiv, vilket det, i ärlighetens namn sagt, inbjuder till.

N/K anger tre faktorer som måste samverka för att proletär offentlighet, eller "motöffentlighet som förform till proletär offentlighet", ska kunna uppstå: (1) producentklassens intresse måste vara den drivande kraften; (2) ett "livssammanhang" måste etableras som kan relatera produktionsområdets särskilda intressen och samhället som helhet till varandra; och till sist (3) får inte det hämmande och störande inflytande som utgår från den sammanfallande borgerliga offentligheten under den proletära offentlighetens uppkomst vara övermäktigt." (91) Och de sammanfattar: "På alla dessa punkter är den proletära offentligheten inte annat än formen för utvecklandet av det proletära intresset självt." (91)

Låt oss försöka utveckla N/K:s resonemang något. N/K förklarar att proletär offentlighet *kan* vara identiskt med klassmedvetande och klasskamp, men att begreppet är vidare, såtillvida att det söker formulera uppkomstbetingelserna för klassmedvetandet och klasskampen. Här är det grundläggande att dessa betingelser skapas av klassen själv och den kampen kan inte helt lämnas åt med arbetarklassen lierade grupper av intellektuella. N/K avvisar tanken om arbetarklassen som en förledd massa, som skulle kunna vinnas över till rätt sida bara man avslöjar reformismens lögn. En sådan syn utgår ju uppenbart inte från klassen själv, den innehåller samma syn på arbetarklassen som objekt för politiskt handlande som det kapitalistiska samhället har. Likaså är de kritiska mot den leninistiska teorin om det revolutionära avantgardet som ska tillföra massorna det "proletära intresset". En sådan form av proletär organisering bygger inte på massornas erfarenheter, snarare då på partiets, och blir därför oförmögen att skapa de "livssammanhang" som totalisera samhället, som N/K anger som den andra förutsättningen. Med den traditionella formen för arbetarrörelsens organisering blir det svårt att ens i organisationsformen upphäva arbetsdelningen, utan denna reproduceras i upp-spaltningen av kampen i en ekonomisk och en politisk del. Vidare anger denna förutsättning att det är den proletära individens totala erfarenhet och liv som ska organiseras. Fenomen som driftsstrukturen, fritidskonsumtionen och masskulturen måste inordnas i ett politiskt och klassmässigt perspektiv för att sambanden mellan de

olika sfärerna i det kapitalistiska samhället ska bli uppenbara.

Den tredje förutsättningen för uppkomsten av en proletär offentlighet kan synas självklar. Men arbetarklassens historia uppvisar ett flertal exempel på att en revolutionär rörelse eller ett parti trots sig kunna avskaffa den borgerliga offentlighetens "störande och hämmande inflytande" per dekret. I kampen mot det sammanfallande samhällets kvardröjande inflytande genom den borgerliga ideologin i olika former, blir kulturen ett viktigt vapen. Frågan står ofta om inställningen till den borgerliga kulturen. Ett tydligt exempel på följderna av att inte se det problematiska i den här frågeställningen bjuder förintandet av Proletkultrörelsen i Sovjetunionen kring 1920. Utgången av striderna kring Proletkult kan idag, när vi sitter med facit, ses som en av huvudorsakerna till att man i Sovjetunionen misslyckats med att skapa en proletär kultur som utgår från massorna.

Proletkult var en bred massrörelse som uppstod vid revolutionen och vars bas utgjordes av cirklar och celler i produktionen. Organisationen hade vid en tidpunkt lika många medlemmar som partiet. Syftet med skolningsarbetet var att skapa en proletär kultur. Och deras kulturbegrepp utgick från produktionen: "Begreppet kultur omfattar det samlade antalet av det sociala livets former. Mer utförligt: *Kultur är produktion* av alla sociala hjälpmedel (såväl de materiella som de andliga) som är nödvändiga i den givna kulturella epoken för upprätthållandet och utvecklingen av en klass' liv och för samhället som helhet." (14) I kulturbegreppet innefattade man

alltså också arbetets organisering och arbetarnas roll i produktionen.

Organisationen fick till en början verka fritt men hamnade kring 1920 i opposition till partiet då man krävde full autonomi. Man menade att partiet inte kunde vara bärare av en ren proletär kultur eftersom det hade till uppgift att förena flera olika grupper (t ex arbetare, bönder, soldater) bakom sin politik. Partiet valde då att gå emot Proletkult och Lenin gick i en resolution från 1920 hårt mot kravet på autonomi: "På den avgörande punkten i resolutionen avvisar han ... överhuvud att satsa på en särskild proletär kultur, han avvisar Proletkults försök till avskiljning och autonomi och förpliktigar organisationen att uteslutande vara exekutivorgan för partiet och det statliga undervisningskommisariatet." (15) Därmed fick Proletkult nådstöten och organisationen dör bort. Genom att göra frågan om skolningen av de illitterata massorna till en rent teknisk fråga om alfabetisering avhände sig partiet möjligheten att från grunden bekämpa det starka inflytande som det gamla samhället hade bland det ryska folket. Nu kan man, riktigt nog, invända att frågan om Proletkult är betydligt mer komplicerad än vad vi har framställt den. Vi har bara velat belysa N/K:s tankar med ett historiskt exempel, som de själva förtanger i sin bok.

Frågan om en proletär kultur har också, tro det eller ej, varit

14. Die proletarische Kultur. Thesen aufgestellt von der wissenschaftlichen Kommission des Proletkults. Citerat efter Ib Bondebjerg: Proletarisk offentlighed, Medusa, Köpenhamn 1976, s. 106.

15. Bondebjerg, a. a., s. 127.

aktuell i Sverige. Impulserna till den diskussionen kom just från Proletkult. Men den svenska socialdemokratien tog snart ställning: målet för kulturarbetet ska vara att skola in arbetarklassen i det borgerliga samhället. Stor vikt läggs vid den civilisatoriska skolningen. Den som bevisat en facklig grundkurs anordnad av sossesfacket har snabbt blivit varse detta - en absurd stor vikt läggs vid undervisningen i mötesteknik! Likaså kan den socialdemokratiska kulturpolitiken under senare år sammanfattas som en inövning i den borgerliga kulturen och de borgerliga kulturmönstren. Vi ska läsa litteratur för att det är fint att läsa litteratur. Kultur anges helt odefinierat som någonting viktigt, ibland kanske någon radikal broderskapare kan mena att den kan vara frigörande. Men utifrån inställningen till t ex de fria teatergruppernas verksamhet kan man avläsa socialdemokratiens motvilja mot kulturarbete och kulturproduktion utifrån klassmässiga utgångspunkter. Exempellistan skulle naturligtvis kunna göras hur lång som helst.

Inom vänstern har man de senaste åren fått upp ögonen för vikten av kulturarbetet. Impulser och inspiration kom från befrielseströrelsernas sätt att använda kulturen i kampen för frihet och oberoende. Men diskussionen om kulturbegreppet och målet för den kulturella kampen har, med få undantag, lyst med sin frånvaro, åtminstone i de olika gruppernas propagandaorgan. Man har oftast nöjt sig med en kultursida och en och annan kort novell. Mycket tyder på att kulturarbetet i hög grad underordnas propagandaarbetet - om det inte rent av kan sägas vara en del av det. Litteratur, konst, musik ses som *medel* att göra propagandan mer lättsmält. Därmed visar man sin dåliga insikt i och framför allt sitt ointresse för frågor och problem kring produktion och konsumtion av "kultur".

Vi kommer i en följande artikel att ta upp kulturen och dess roll och då också ta upp en viktig del av N/K:s arbete som vi inte närmare berört här, nämligen massmedias roll i offentligheten.

Frihetlig Socialistisk Tidskrift

Kammakaregatan 35, 111 60 Stockholm
tel. 20 77 64 (onsd. 19-21).

- NR 22 (februari 1977): Boendedemokratiens framtid i Sverige, boendedemokrati i Danmark, varför utvecklas kollektivhusen, bostadssegregation.
- NR 23 (april 1977): Vem tjänar på IDB, puritanism och vetenskap som borgerliga klassinstrument, dynamisk samhällsteori, planering och självförverkligande.

6 häften kostar 20 kr. Per häfte 5 kr.
Pg 36 56 40-2.